

En djurhuvudsölja från Vårberg

Under senare år har Stockholm vuxit ut mot söder i de tidigare helt orörda områdena kring Sättra, Skärholmen, Vårberg och Vårby. Vid Vårby gård och i Vårbybäckens dalgång hade vid inventeringen redovisats sju gravfält, av vilka flertalet nu undersökts. Materialet från dessa utgrävningar bearbetas för närvarande vid Stockholms stadsmuseum. Möjligheterna att studera en samlad bygds järnåldersutveckling är här goda.⁶

Ett av gravfälten — nr 35 i inventeringen för Huddinge socken — omfattade närmare 80 gravar, av vilka mer än hälften ej tidigare registrerats. Gravfältet undersöktes 1966–67 och visade sig anlagt under två tidsskeden. Det äldre karakteriserades av enkla stensättningar eller helt omarkerade anläggningar med små fyndgömmor av rena brända ben och hartstättning. Ett antal av dessa gravar kan dateras till romersk järnålder genom fibulor och armringar. De yngre anläggningarna på gravfältets södra del var däremot klart markerade och väl uppbyggda. Gravarna härrör huvudsakligen från äldre vendeltid, med de äldsta i övergångsskedet från folkvandringstid. På södra delen av gravfältet fanns också en domarring. Strax öster om denna framkom en ovan torven ej synlig ca 2 m stor stensättning (A 68) med brandlager och i detta en djurhuvudsölja av för Sverige helt ny, men ändå rätt välkänd typ. I gravgömmen påträffades också ett bronsbeslag, en pryl av järn samt några små bronsnitlar med halvsfäriskt huvud.

Söljan är av brons och består av en 5,2 cm bred platta, som varit fästad med tre bronsnitlar. På framsidan — den egentliga söljedelen — finns en 1,7 cm stor rektangulär, smal utskärning, bakom vilken tornen är fästad genom ett smärre hål i plattan. Längs den svagt böjda främre kanten finns en enkel tvärstrierad bård och innanför denna, runt hela den egentliga söljedelen, en rad zig-zagställda små triangulära stämpelar. Stämpeldekoren är fylld med en inläggning av tenn.⁷ På bakplattan finns fyra fritt nedhängande djurhuvuden, symmetriskt ordnade på ömse sidor om en centralt placerad, glosögd ansiktsmask. Längst ut är två vildsvinhuvuden med kraftiga hörntänder och långt utdragna trynen. Mellan galtarna och ansiktsmasken finns fågelhuvuden med starkt krumböjda näbbar och rätvinkliga ögonbrynsbågar. Vid ögonen återkommer framkantens tvärstriering. Genom den starkt symmetriska placeringen av fåglarnas ögonbrynsbågar frammanas effekten av ännu en ansiktsmask.⁸

Närmaste parallell till Vårbergsfyndet är den välkända söljan från Själland, utan närmare fyndort.⁹ Denna är av förgylld brons, har en bandflätad bård längs den böjda framkanten och vid andra sidan en ansiktsmask omgiven av sex nedhängande djurhuvuden. Förutom galt och fågel finns även ett annat djurpar, som Bröndsted tolkat som ulv eller hund. Detta danska fynd står i sin typ och

⁶ En översiktlig redogörelse för dessa problem och en första presentation av traktens förhistoria föreligger i Ahnlund-Ferenius 1970, s. 37 ff.

⁷ Enligt analys vid Statens Historiska museum, tekniska avdelningen.

⁸ Jämför här västnordiska munbleck.

⁹ Nat. mus. Köpenhamn 5480, se ex. Bröndsted 1960, s. 309.

Fig. 2. Djurhuvudsölja av brons.
 Värberg, Stockholm. Foto: G.
 Fredriksson, SSM. Skala 1 : 1. —
 Animal-head brooch of bronze.
 Värberg, Stockholm.

allmänna komposition nära det nya svenska fyndet, men ger inte samma strikta och välarbetade intryck.

Den själländska söljan har diskuterats i skilda sammanhang¹⁰ och betraktats som ett rätt unikt exemplar, vars närmaste motsvarigheter söks på kontinenten och i England i en spridd och rätt oenhetlig grupp. Lämpligast exemplifieras denna av söljan från Schwarzrheindorf nära Bonn,¹¹ men också av näralliggande remspännen från Faversham i Kent¹² och Weimar i Thüringen.¹³ Karakteristiska element är rektangulära remurtag vid tornen, svängd framsida och nedhängande djurhuvuden i stil II. Nära i kompositionen ligger också det mindre väl arbetade beslaget från Göppingen, Würtemberg,¹⁴ om än detta saknar torne och remurtag och ansiktsmasken ersatts av ett enkelt geometriskt motiv. Överhuvud är de kontinentala motsvarigheterna påfallande enkelt utförda. Kombinationen galt-fågel-ansiktsmask återkommer vidare bl. a. på den stora söljan i det norska Åkerfyndet.¹⁵ Det är uppenbart att söljan från Värberg hör hemma i samma grupp som de nu nämnda fynden. Stilmässigt bör den dock betraktas som nordisk.

Av aktuellt jämförelsematerial är beslagen från Schwarzrheindorf och Göppingen värda extra uppmärksamhet genom kombinationen med två fågelformade beslag av en i nordiskt material välkänd typ.¹⁶ Fågelbeslagen har i de aktuella fynden sannolikt varit placerade på ömse sidor om djurhuvudbeslaget och möjligen tjänat som ornament på en börs e. d.

Den själländska söljan daterar Örsnes, som senast behandlat fyndet, till sin fas 1, 575–650 e. Kr., en datering som av flera skäl förefaller rimlig även för söljan

¹⁰ Senast Örsnes 1966, s. 68, som också givit en bred översikt över kontinentalt jämförelsematerial.

¹¹ Atterman 1934, fig. 12 b.

¹² Åberg 1926, fig. 226.

¹³ Götze 1912, Taf. VII fig. 3.

¹⁴ Veck 1931, Taf. 63 A: 1b.

¹⁵ Fett 1945, fig. 1.

¹⁶ Atterman 1934.

Ett av de senaste svenska fynden härrör från samma gravfält som söljan i Värberg. A 38, F 4.

i Vårberg. Graven torde vara en av de äldre i skede II på gravfältet, vilket stöds av en preliminär horisontalstratigrafisk analys.

Folkvandringstida ansiktsmasker har också nyligen diskuterats av Arwidsson,¹⁷ som sökt påvisa kvarlevande keltiska och romerska motiv i germansk konst, något som även återpeglas i gotländska brakteater och bildstenar. I Arwidssons diskussion intar vårbergssöljan närstående fynd som t. ex. den själländska söljan en viss nyckelposition genom det klart markerade sambandet mellan ansiktsmask och flera djurhuvuden, däribland galten. Innehållsmässigt understryker det nya svenska fyndet den av tradition och religiösa skäl bestämda gruppens symboliska framställning och söljan kan på så sätt komma att spela en viktig roll även i den fortsatta diskussionen kring detta problem.

Jonas Ferenius

En glasbägare från Järvafältet

1967 undersökte Stockholms stadsmuseum på grund av Järvafältsexploateringen bl. a. gravfält nr 178 i Riksantikvarieämbetets Spångainventering, beläget ca 1 km öster om Spånga kyrka och ca 200 m söder om Rinkeby gård vid dåvarande Enköpingsvägen. Såväl gården som vägen har nu borttagits på grund av områdets utbyggnad. Gravfältet, vilket på grund av sin topografi sedan länge haft den lokala benämningen Kinnekulle, var beläget på en lövskogsbevuxen åkerholme. Gravarna utgjordes av högar och stensättningar, de förstnämnda fyra till antalet, de senare femton. Någon bearbetning av hela materialet har ännu inte gjorts, men en grovdatering placerar tidsmässigt gravfältet i senare delen av vendeltid-tidig vikingatid. Gravfältet kommer att restaureras och kvarligga som parkområde i den vid Rinkeby planerade bebyggelsen.

I den största av högarna som var ca 15 m i diameter och 3 m hög och till sin uppbyggnad karakteristisk med brandlager under centralröse och yttre torvman-

¹⁷ Arwidsson 1963, s. 163 och följ.

Fig. 3. Snabelbägare från Rinkeby. Detalj av foten. Foto: R. Fahlander, SSM. Skala ca 1:1. — Funnel beaker from Rinkeby. Detail of bottom.